

Conjunctuurenquête Nederland

Derde kwartaal 2014

Voorwoord

Dit rapport geeft de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het derde kwartaal 2014.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het 'Ondernemersvertrouwen Nederland'. Deze samenvattende stemmingsindicator geeft de richting aan waarin de Nederlandse economie of specifieke bedrijfstakken zich waarschijnlijk zullen ontwikkelen.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, de Kamer van Koophandel, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het Ministerie van Economische Zaken. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren met minder administratieve lasten.

Dit rapport is gepubliceerd op 21 augustus.
Het rapport van de Conjunctuurenquête vierde kwartaal 2014 wordt 20 november gepubliceerd op www.ondernemersplein.nl/COEN/

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat zijn ervaring of verwachting als positief ziet. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenpatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de landbouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven een vergelijking met een kwartaal eerder.

Voor het samenstellen van de indicatoren van het Ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenpatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

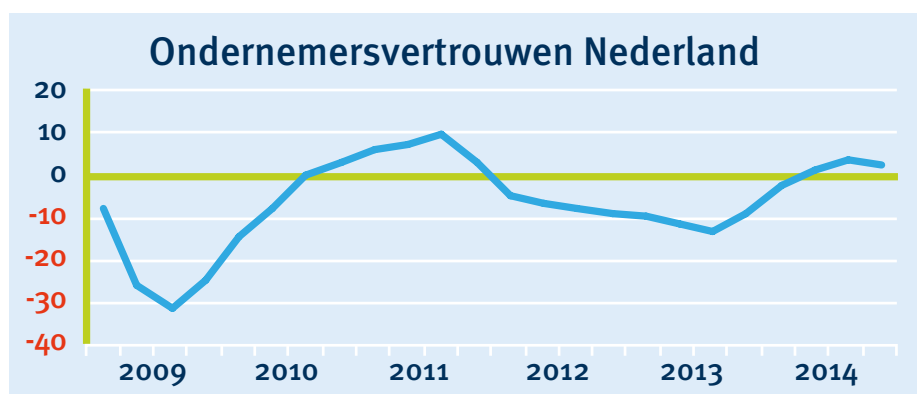
Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand juli 2014. Eventuele effecten voor het bedrijfsleven van de wederzijdse handelsbeperkingen tussen de EU en Rusland (afgekondigd in augustus) hebben daarom geen invloed op deze uitkomsten.

Groei ondernemersvertrouwen hapert

Het ondernemersvertrouwen van het Nederlandse bedrijfsleven is aan het begin van het derde kwartaal iets afgenomen, maar blijft desondanks positief. Het vertrouwen van het bedrijfsleven is sinds het tweede kwartaal van 2013 gestaag verbeterd. In het tweede kwartaal bereikte het vertrouwen zelfs het hoogste

niveau in drie jaar tijd. De kleine afname in het derde kwartaal is het resultaat van zowel positieve als negatieve ontwikkelingen binnen de sectoren. Zo nam in de handel en de industrie het vertrouwen toe, terwijl in de bouw en de horeca het vertrouwen afnam.

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland en VNO-NCW

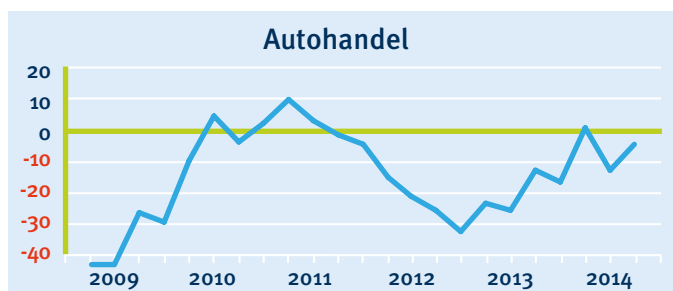
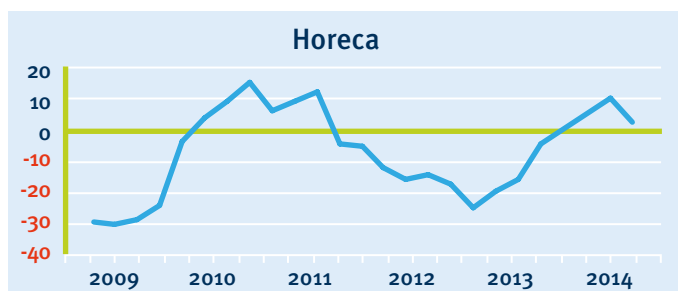
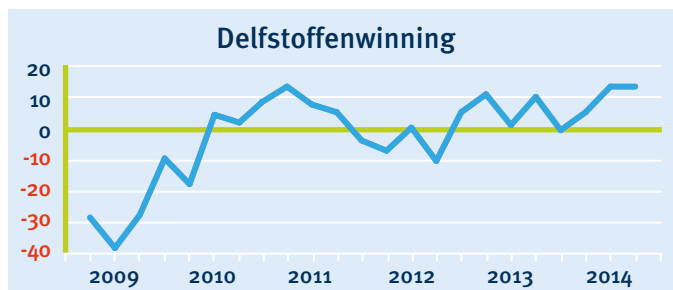
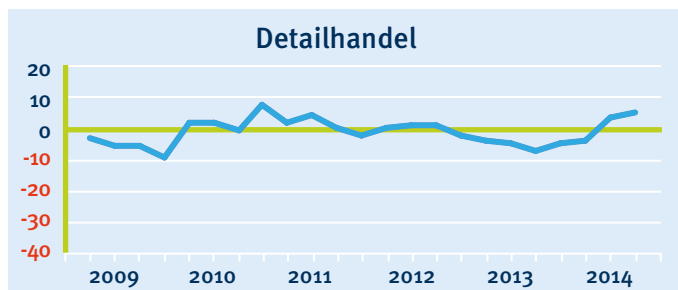
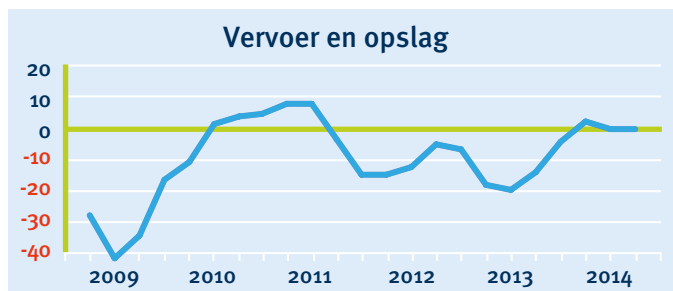
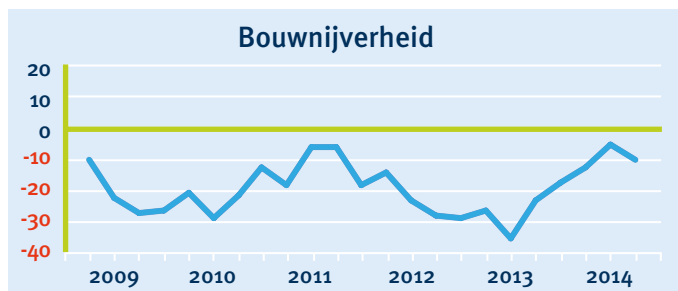
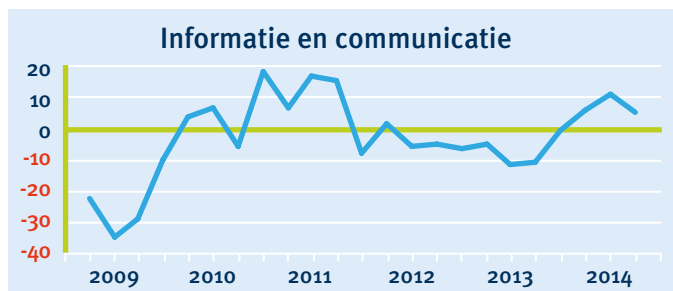
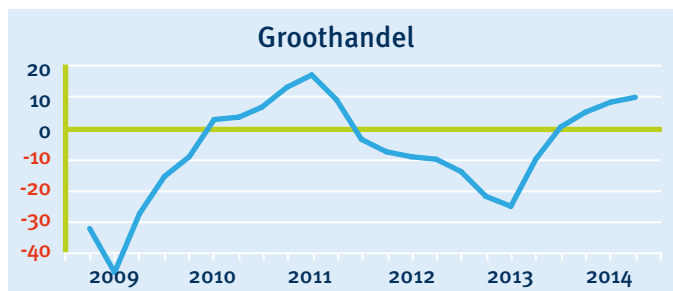
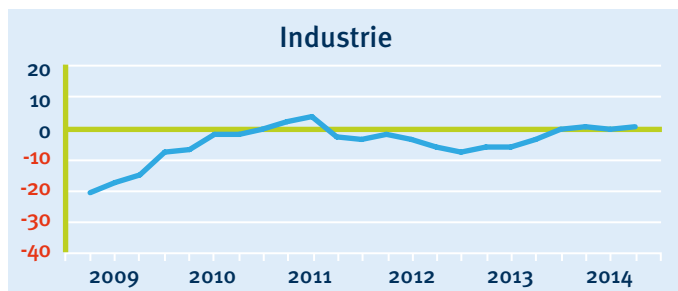
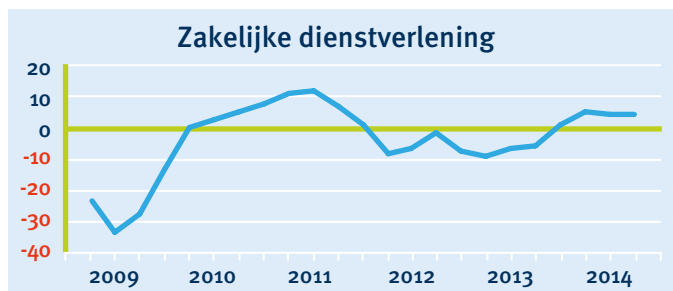
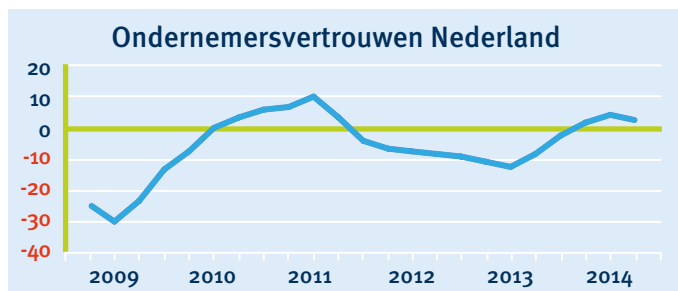
Verder in deze rapportage:

- **Handel en industrie positiever gestemd; bouw en horeca negatiever** pagina 4
- **Dashboard Conjunctuurenquête: ondernemers positiever dan vorig jaar** pagina 6
- **Uitgelicht: minder belemmeringen, meer export verwacht** pagina 8
- **Verwachtingen per provincie** pagina 10

Ondernemersvertrouwen per sector

Uitkomsten derde kwartaal 2014

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Groei ondernemersvertrouwen hapert

Na vier opeenvolgende kwartalen van een groeiend vertrouwen bij ondernemers maakt deze groei nu pas op de plaats. In het tweede kwartaal bereikte het vertrouwen zelfs het hoogste niveau in drie jaar tijd. Gunstige ontwikkelingen in het eerste kwartaal en positieve verwachtingen voor het tweede kwartaal leidden tot die piek in het vertrouwen. Nu in het derde kwartaal blijkt dat de realisaties in het tweede kwartaal achter zijn gebleven bij de eerdere verwachtingen, is het bedrijfsleven ook terughoudender in zijn verwachtingen voor het derde kwartaal. De daling van het ondernemersvertrouwen is echter beperkt gebleven, het algemene beeld blijft dan ook betrekkelijk positief.

Industrie iets positiever

Het industriële bedrijfsleven is wat positiever gestemd over de toekomstige groeimogelijkheden dan vorig kwartaal. Het vertrouwen van de producenten is nu drie kwartalen licht positief. Mogelijke effecten van de situatie in de Oekraïne en de sancties voor/door Rusland zijn nog niet zichtbaar.

Vertrouwen groothandel groeit verder

Het sentiment onder de ondernemers in de groothandel is verbeterd en uitgekomen op het hoogste niveau in drie jaar tijd. De toename van de investeringen in het bedrijfsleven, licht aantrekkende export en het groeiend consumentenvertrouwen zorgt voor een toename van de handelsactiviteiten.

Detailhandel profiteert van langzaam aantrekkende bestedingen

De consument heeft lang de hand op de knip gehouden, met name voor de grotere uitgaven. Het tij lijkt nu te keren. Het consumentenvertrouwen is behoorlijk verbeterd en langzaam trekken de bestedingen (vooral aan duurzame goederen) aan. Ondernemers in de detailhandel boeken eindelijk weer wat omzetgroei en worden positiever in hun toekomstverwachting. Het ondernemersvertrouwen onder winkeliers is gestegen tot het hoogste niveau in bijna vier jaar tijd.

Bouwnijverheid: beperkte terugval na sterk herstel

Ondanks de toegenomen activiteiten op de huizenmarkt nam het ondernemersvertrouwen in de bouwsector aan het begin

van het derde kwartaal licht af. Het vertrouwen in de bouw is van alle branches weliswaar het laagst, maar het vertrouwen is ten opzichte van een jaar geleden wel aanzienlijk verbeterd. Naast de bouwnijverheid (-10,0) is het ondernemersvertrouwen in het derde kwartaal alleen nog negatief in de autohandel (-4,3) en in de sector vervoer en opslag (-0,1).

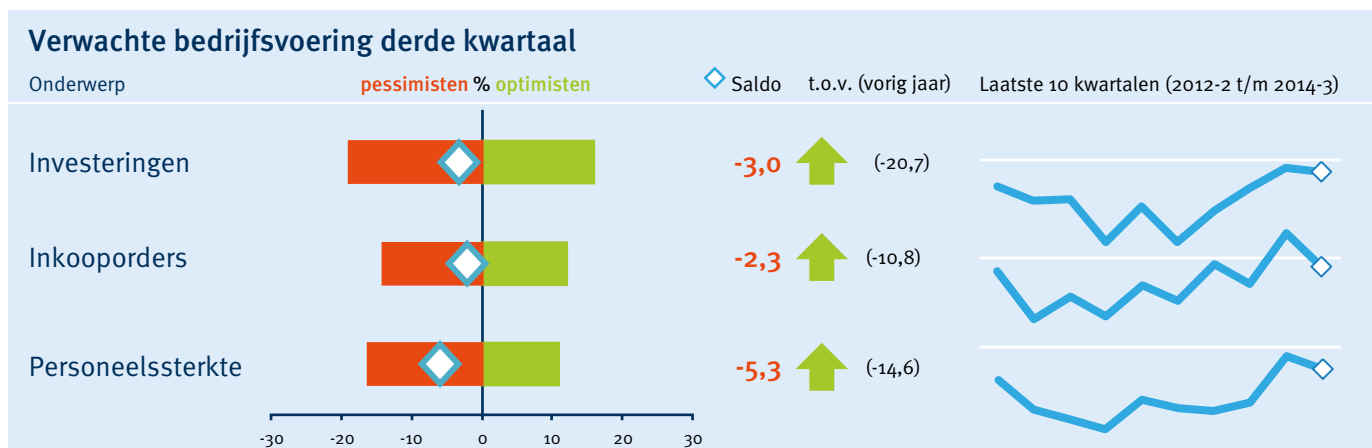
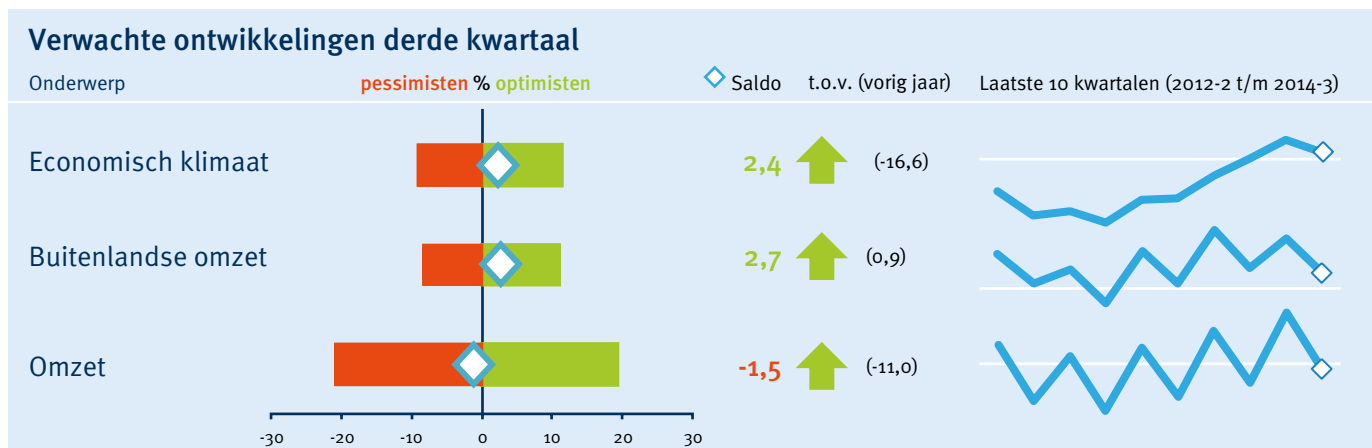
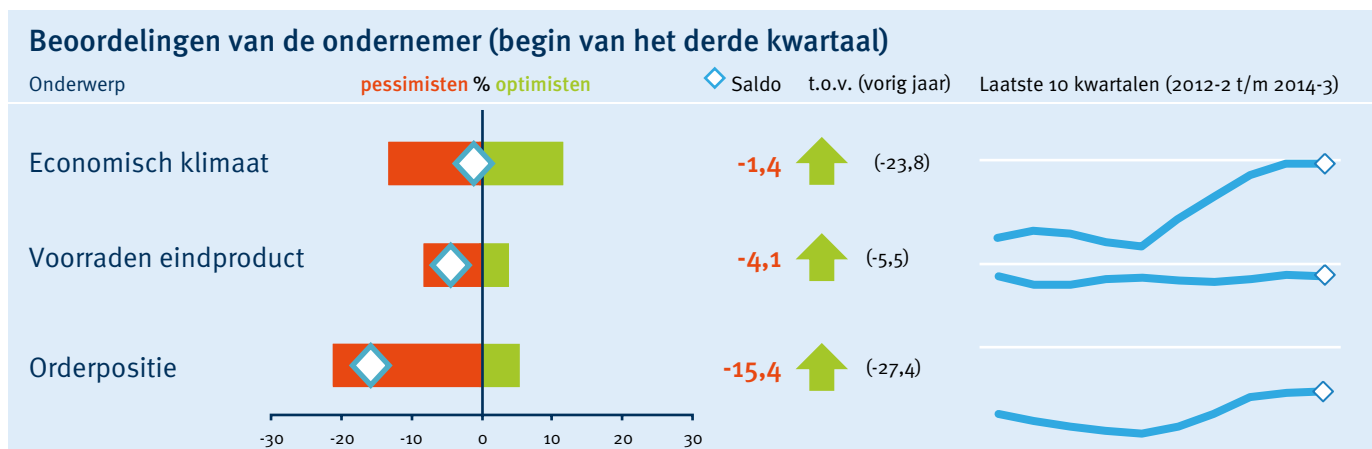
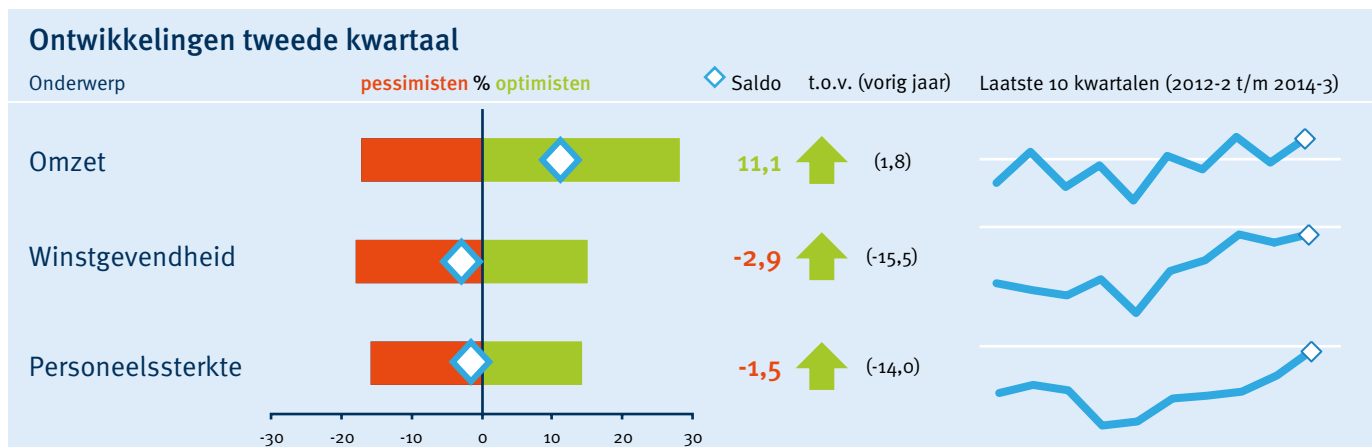
Informatie- en communicatiesector minder positief

Na één jaar van onafgebroken toename van het ondernemersvertrouwen bij bedrijven in deze sector is het vertrouwen dit kwartaal aanzienlijk gedaald. Samen met de horeca laat deze sector een sterke terugval zien, maar de stemming is nog altijd positief. Opvallend is dat de bedrijven in de sector informatie en communicatie betrekkelijk weinig belemmeringen in de bedrijfsvoering ervaren. Een groot deel van de bedrijven (24%) geeft aan het komende jaar de bedrijfsomvang door acquisitie te willen vergroten.

Horeca neemt gas terug

Ondernemers in de horecasector zijn dit kwartaal minder positief gestemd. Vorig kwartaal bereikte het vertrouwen van horecaondernemers het hoogste niveau in drie jaar. Nu daalt het vertrouwen het meest van alle sectoren.

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Ondernemers optimistischer dan vorig jaar

Op alle onderdelen uit het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland scoort ondernemend Nederland positiever dan een jaar geleden. Het percentage ondernemers dat hun omzet het vorige kwartaal zag stijgen, lag hoger dan de collega's die juist een krimp in omzet vast moesten stellen. De omzetresultaten bleven echter wel achter bij de verwachtingen vooraf.

Ondernemers zijn nog niet te spreken over hun voorraad- en orderpositie en ook niet over de ontwikkelingen van het economisch klimaat in het tweede kwartaal. In vergelijking met het jaar ervoor zijn er wel een stuk minder pessimisten.

Veel ondernemers zijn met vertrouwen het derde kwartaal ingegaan. Met een lichte verbetering van het economisch klimaat in het vooruitzicht is het saldo voor de buitenlandse omzet positief: meer ondernemers verwachten hier eerder een toename dan een afname. Bij de totale omzet is het saldo weliswaar negatief, maar gezien het seizoenpatroon bij deze variabele is het logischer te vergelijken met een jaar eerder, en dan is er juist sprake van een sterke verbetering. Bij de verwachte bedrijfsvoering is een vergelijkbaar beeld: hoewel de scores iets minder zijn dan in het tweede kwartaal is er nog steeds een duidelijke positieve ontwikkeling ten opzichte van een jaar eerder te zien.

Verwachte ontwikkelingen derde kwartaal

Onderwerp

Omzet

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland wordt ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp twee keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat.

Staafdiagram (pessimisten/optimisten) De vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven.

t.o.v. vorig jaar Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoeneffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering.

Lijndiagram (laatste 10 kwartalen) Per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoencorrectie toegepast. De witte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Uitgelicht

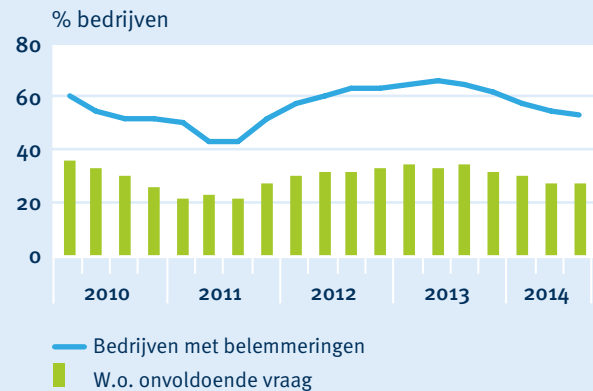
Bron: CBS, VNO-NCW, KvK, MKB Nederland, EIB
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Minder belemmeringen

Het aantal bedrijven dat aangeeft belemmeringen te ondervinden bij het uitoefenen van de bedrijfsactiviteiten, is verder afgenomen. Aan het begin van het derde kwartaal gaf 54 procent aan belemmeringen te ervaren. Een jaar eerder was dit nog 65 procent.

Onvoldoende vraag naar product of dienst is ook nu het meest als belemmering genoemd, maar door minder ondernemers dan in voorgaande kwartalen. Toch heeft nog bijna 3 op de 10 ondernemers hier last van. Financiële beperkingen zijn door ruim 1 op de 10 ondernemers gevoeld.

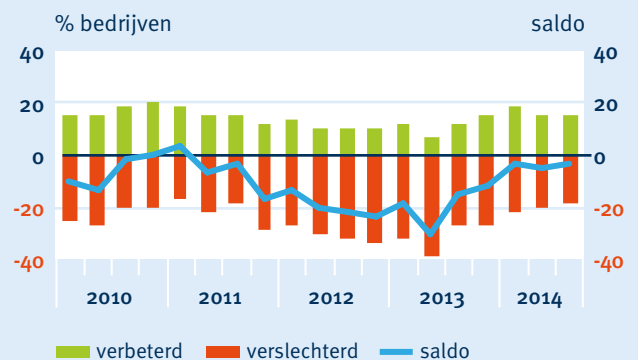
Belemmeringen

Winstgevendheid bij meeste bedrijven stabiel

Bij bijna 70 procent van het Nederlandse bedrijfsleven is de winstgevendheid in het tweede kwartaal van 2014 niet of nauwelijks veranderd ten opzichte van een kwartaal eerder. Van de overige bedrijven meldde per saldo een kleine meerderheid van 3 procent een verslechtering; iets minder dan vorig kwartaal. In de industrie, transportsector, horeca en informatie en communicatie nam de winstgevendheid juist toe.

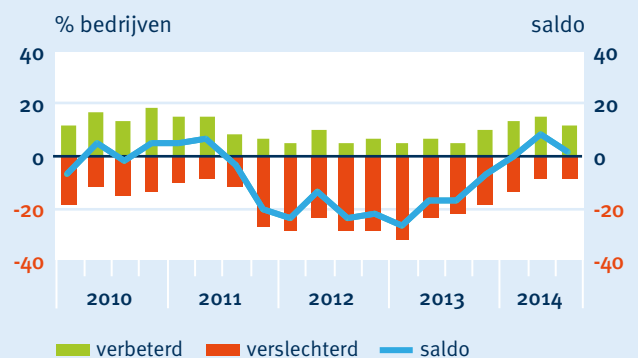
Winstgevendheid vorig kwartaal

Verbetering economisch klimaat verwacht

Voor het derde kwartaal van 2014 zijn er meer ondernemers die een verbetering van het economisch klimaat voorzien, dan die een verslechtering verwachten. Desondanks is het beeld iets minder positief dan in het tweede kwartaal.

Verwachting economisch klimaat

Uitgelicht

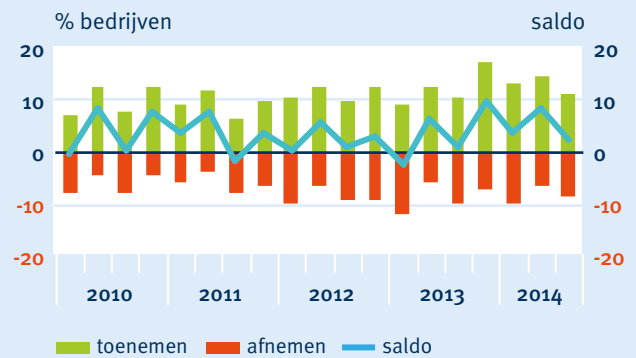
Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW
Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Lichte stijging buitenlandse omzet verwacht

Van de ondernemers denkt per saldo 3 procent een hogere exportomzet te behalen en daarmee is het optimisme ten opzichte van het vorige kwartaal licht getemperd, maar seizoeninvloeden spelen ook bij deze variabele een rol. Eén van de weinige sectoren met hogere verwachtingen, is de delfstoffenwinning.

Ten opzichte van het derde kwartaal van 2013 is er sprake van een verbetering van de exportverwachting. Het positieve verschil ten opzichte van een jaar geleden is het sterkst te zien in de industrie.

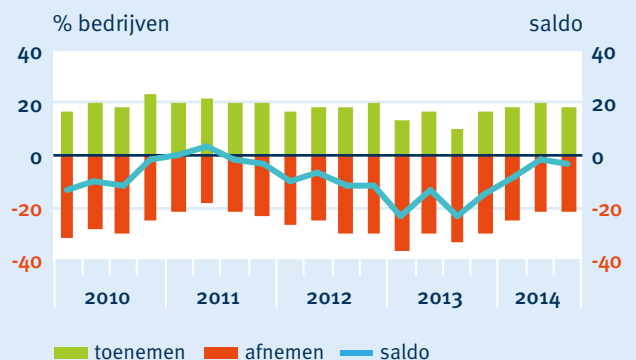
Verwachting omzet uit buitenland

Investeringsplannen stabiel

Over hun investeringsplannen voor 2014 denken ondernemers nagenoeg hetzelfde als vorig kwartaal. Het aantal ondernemers dat denkt meer te gaan investeren in 2014 is een fractie afgenomen, terwijl ondernemers die een investeringsdaling verwachten in aantal gelijk is gebleven. Per saldo houden beide groepen elkaar nagenoeg in evenwicht. Overigens denkt een meerderheid (twee derde) van de ondernemers in 2014 evenveel te investeren als in 2013.

Verwachting investeringen

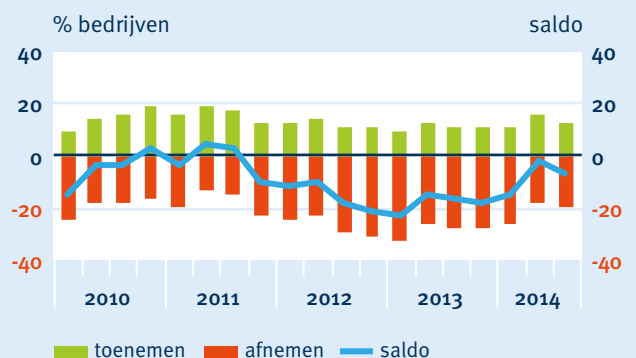

Ondernemers iets negatiever over werkgelegenheid

Ondanks het verbeteren van de economische omstandigheden, blijven de ondernemers nog altijd voorzichtig over de werkgelegenheid in hun bedrijf. Van de ondernemers denkt 16 procent dat hun personeelsbestand in het derde kwartaal zal krimpen. Daartegenover verwacht 11 procent van de ondernemers juist meer personeel in te zetten. Per saldo zijn de ondernemers iets negatiever dan vorig kwartaal.

In de afgelopen twee en een half jaar jaar was het aantal ondernemers dat een krimp voorzag steeds beduidend groter dan het aantal dat een groei verwachtte.

Verwachting personeelssterkte

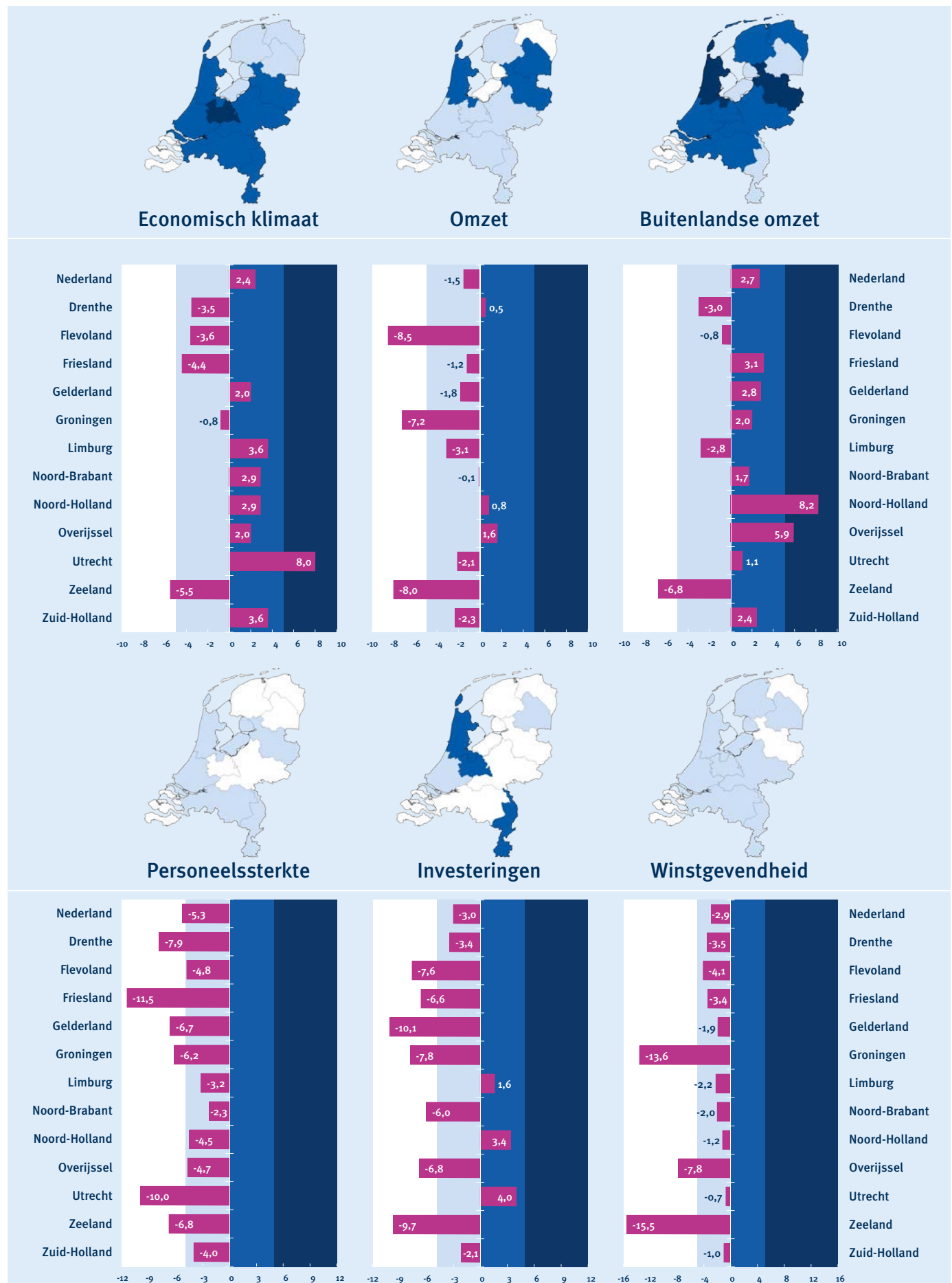

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Uitkomsten derde kwartaal 2014. Het betreft het verschil tussen de percentages optimisten en pessimisten per onderwerp, per provincie.

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW

Kijk voor meer detailinformatie op Statline

Verwachtingen per provincie

Economisch klimaat: Utrecht meest optimistisch

Onder het Utrechtse bedrijfsleven is het optimisme het grootst voor het derde kwartaal. Het is voor de derde keer op rij dat de Utrechtse bedrijven een verbetering voorzien. De bedrijven in Zeeland zijn uitschieter in negatieve zin. Daar leeft de verwachting dat het economisch klimaat zal verslechteren in het derde kwartaal. Verslechtering wordt eveneens voorzien door de ondernemers in de provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Flevoland.

Omzet: drie provincies voorzien stijging

Hoe zal de omzet zich ontwikkelen in het derde kwartaal ten opzichte van het tweede? Een jaar geleden rekenden, regionaal gezien, nagenoeg alle bedrijven op een omzetafname, terwijl nu door de ondernemers in Drenthe, Overijssel en Noord-Holland in lichte mate op een omzetgroei wordt gerekend. Aangezien seizoensinvloeden een rol spelen bij omzetten, is het goed om een vergelijking te maken met dezelfde periode een jaar eerder. Vergeleken met het derde kwartaal van 2013 is het beeld voor het derde kwartaal van dit jaar veel gunstiger.

Buitenlandse omzet: Noord-Holland voorziet sterkste toename

In slechts vier van de twaalf provincies denkt het bedrijfsleven minder omzet te behalen op de exportmarkt. Onder de acht groeiers komt de grootste plus voor bij het Noord-Hollandse bedrijfsleven (+8,2%); dat beeld is ook positiever dan in 2013 (+5,7%). Voor wat betreft de te behalen omzet op de exportmarkt is het beeld gunstiger dan voor de binnenlandse en buitenlandse omzet samen.

Personeelssterkte: krimp in alle provincies

Het is nog steeds somberheid troef als het gaat om de werkgelegenheid binnen het Nederlandse bedrijfsleven. Maar de somberheid is over het algemeen minder groot dan in de afgelopen periode het geval was. De somberheid voor de arbeidsmarkt geldt voor alle provincies, met een uitschieter in negatieve zin in Friesland (-11,5%). Het minst negatief zijn de ondernemers in Noord-Brabant (-2,3%).

Investeringsvoornemens: minder in meeste provincies

De investeringsvoornemens voor (de rest van) 2014 zijn niet positief. Er zijn meer bedrijven (3,0%) die verwachten minder te investeren dan in 2013 dan bedrijven die een toename voorzien. Regionaal gezien is het beeld wisselend: bij Utrechtse bedrijven zullen de investeringsuitgaven oplopen (4,0%), terwijl de ondernemers in Gelderland (-10,1%) denken aan een afname van de investeringen.

Winstgevendheid: onder druk in Zeeland en Groningen

De winstgevendheid is volgens de ondernemers de laatste jaren onafgebroken verslechterd. Het beeld is de afgelopen kwartalen wel minder ongunstig geworden. De winstgevendheid stond bij Zeeuwse en Groningse bedrijven het meest onder druk. De verslechtering van het resultaat was bij Utrechtse bedrijven daarentegen slechts marginaal.

Kerntabel Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

	Ondernemersvertrouwen			Verwachtingen voor het derde kwartaal		
	2014 1e kwartaal	2014 2e kwartaal	2014 3e kwartaal	Omzet	Personeel	Economisch klimaat
Totaal bedrijfsleven	1,5	4,0	2,9	-1,5	-5,3	2,4
Delfstoffenwinning	5,6	14,2	14,2	-4,8	30,8	7,4
Industrie	0,7	0,3	1,2	1,9	-3,3	3,0
Bouwnijverheid	-12,0	-4,8	-10,0	5,0	-12,4	1,0
Autohandel en -reparatie	1,2	-12,9	-4,3	-17,5	-23,9	-2,4
Groothandel	5,7	9,0	10,8	0,6	-2,9	6,0
Detailhandel	-3,9	3,9	5,9	-9,0	-0,6	5,7
Vervoer	2,1	0,4	-0,1	-9,0	-9,0	0,3
Horeca	-4,0	9,2	2,8	6,2	5,8	7,2
Informatie en communicatie	6,4	11,3	5,8	-4,8	-10,9	-1,4
Verhuur en handel onroerend goed	1,8	5,3	7,8	34,5	-17,3	-6,0
Zakelijke dienstverlening	5,1	4,7	4,1	-3,7	-1,7	2,9

Meer informatie

Ondernemersvertrouwen op Statline

Conjunctuurenquête naar bedrijfstakken op Statline

Conjunctuurenquête naar regio op Statline